

Martin Uranič
TRANSCENDENTALNO
FENOMENOLOŠKA
KONSTITUCIJA
PROSTORA:
FENOMEN
PROSTORA PRI
HUSSERLU

29-53

ODDELEK ZA FILOZOFIJO
FILOZOFSKA FAKULTETA
UNIVERZA V LJUBLJANI
AŠKERČEVA 2
SI-1000 LJUBLJANA
SPLETNI NASLOV:
MARTIN.URANIC@FF.UNI-LJ.SI

::POVZETEK ČLANKA

PRIČUJOČI ČLANEK SE LOTEVA prikaza Husserlovega mišljenja fenomena prostora v času od nastanka predavanj *Ding und Raum* (1907) do tematizacije življenjskega sveta v *Krizi*. Medtem ko je prvi del namenjen Husserlovi kritiki *novoveške* znanstvene koncepcije prostora, razprava v nadaljevanju poseže v samo osrčje transcendentalno fenomenološke konstitucije prostora, kjer se srečamo z životom kot nosilcem transcendentalne subjektivitete ter z mišljenjem *zemeljskosti* kot neodpravljljive točke konstitucije slehernega gibanja in mirovanja.

Ključne besede: fenomenologija, prostor, telesnost, konstitucija, transcendentalni ego

ABSTRACT

*TRANSCENDENTAL PHENOMENOLOGICAL CONSTITUTION OF SPACE:
THE PHENOMENON OF SPACE IN HUSSERL'S PHILOSOPHY*

The following paper tackles the depiction of Husserl's philosophical thinking of the phenomenon of space in the time between his lectures Ding und Raum from 1907 and his treatment of life-world in his text Crisis. At first, the paper deals with Husserl's criticism of the scientific conception of space of the modern age, and later on, in the second and the third part, it strives to look into the core of the transcendental phenomenological constitution of space, where we become acquainted with the living-body as the bearer of transcendental subjectivity, and with the concept of Earth as the basis-form for the constitution of every movement and rest.

Key words: phenomenology, space, corporeality, constitution, transcendental ego

::UVOD¹

Fenomen prostora, kot ga je v prvi polovici 20. stoletja mislil Husserl, moramo razumeti v luči *fenomenološke arheologije* – »cikcak«. Če privzamemo Husserlovo pozicijo, da je svet že tudi predznanstveno časovno-*prostorski* svet in ga kot takega izkušamo v vsakodnevni *doksi življenjskega sveta*, se nam mora v okviru danega članka *prostor* v nasprotju z matematično-fizikalno znanostjo pokazati ne več kot geometrijsko dojet neskončni tro- ali večdimenzionalni koordinatni sistem nasebnega, to je »objektivnega« sveta, temveč v *korelacijskem aprioriju* transcendentalne zavesti, iz katere vse svetne reči kot tudi njihova prostorskost, ki jim vselej pripada, šele dobijo svojo osmislitev v *univerzalni horizontalni strukturi izkustva*. Naloga razgrnitve strukture fenomena prostora pri Husserlu nas tako znotraj pričujoče razprave napotuje nazaj k čistini *čistega jaza*, v katerem se znotraj imanentnega toka doživljajev prostorskost šele pokaže v tem, kar je kot *samo-nasebi-kazoče-se*, to je kot sintetično poenoteno konstitutivno dejanje *transcendentalne zavesti*. Vendar, preden se dokončno spopademo s transcendentalno fenomenološko konstitucijsko strukturo prostora, naj za začetek v duhu arheologije (»cikcak«) najpoprej vzpostavimo fenomenološko kritiko obravnave prostora v *naturalističnih znanostih*, s čimer si bomo obenem že zagotovili sestop k izvorni prostorskosti *življenjskega sveta* ter se nato po poti konstitucije povrnili k resnični *ontološki veljavnosti* ter predvsem *epistemološki gotovosti* prostorske izkušnje, kot nam je znotraj Husserlove fenomenologije že vse skozi povečini prikrito dana v transcendentalnem življenju zavesti.

::I VRAČANJE K TOPOLOŠKI PROSTORSKOSTI ŽIVLJENJSKEGA SVETA V KONTEKSTU IZVORA GEOMETRIJE

Objektivni prostor moderne znanosti, ki si je svojo veljavo začela utirati v *novoveškem* mišljenju *idealizirane narave*, je dandanes povečini razumljen kot v neskončnosti izmerljiva on»nasebnost« *res extensa*. Spoznaten je kot nasebni *naravi* pripadajoča zunanja razsežnost, v katero s svojim, prav tako razsežnim telesom vstopa tudi človek. Kakorkoli se prostor že izkuša, je pri tem vselej mišljen kot *objektivnost per se*, kot objektivnost, neodvisna od vsakršne subjektivnosti človeškega izkušanja. Kot takega pa ga v eksaktnosti matematičnega postopka objektivno razlaga in proučuje *geometrija*. Da bi lahko mislili kritiko znanstvene *idealizacije prostora*, moramo zato skupaj s Husserlom z *vnazajšnjim spraševanjem* pokazati, na kakšen način je geometrija v intersubjektivnem *horizontu zgodovine* ter vzpenjajoča se iz predznanstvenega življenjskega sveta izvorno sploh lahko prišla do svojega lastnega načina biti, s tem pa tudi do lastnega izvornega smisla.

Začetki geometrije kot znanosti o »merjenju zemlje« segajo nazaj v antiko, kjer je bila, kot ugotavlja Husserl, naloga univerzalne znanosti razumljena znotraj *končno*

¹ Članek je skrajšano besedilo s Prešernovo nagrado Filozofske fakultete nagrajene diplomske naloge *Fenomenologija in fenomen prostora: v kontekstu Husserlove transcendentalno fenomenološke filozofije* (2014).

sklenjenega apriorija, v katerem so vse zamisljive kategorije realnega pod vplivom Platonovega idealizma imele svojo udeležbo na idealnem. Tako je tudi prostor v okviru evklidske geometrije, kjer se je sicer izkušal v »realnem« svetu, *apriori* pripadal nadrejenemu svetu idej in se je lahko le na podlagi substancialnosti nadčutnega *idealnega prostora* manifestiral v končno zamejenem *realnem svetu čutnosti*. Bit *idealnega prostora* je bila potemtakem vse do novoveškega preoblikovanja domena končnosti *univerzalne znanosti* starega veka, ki nikoli ni prispel do tega, »da bi zajel možnost neskončne naloge, ki je za nas kot nekaj samoumevnega povezana s pojmom geometrijskega prostora in pojmom geometrije kot temu geometrijskemu prostoru pripadajoče znanosti.« (Husserl, 2005: 35) Šele z *novoveškim* preoblikovanjem *univerzalne znanosti*, ki naprti znanosti neskončno nalogo spoznanja, namreč lahko k

idealnemu prostoru pripada za nas nek univerzalni sistematično enotni apriori, neskončna in kljub neskončnosti v sebi sklenjena enotna sistematična teorija, ki, dvigajoč se iz aksiomatskih pojmov in načel, dopušča, da se lahko z deduktivno enoznačnostjo konstituira katero koli obliko, ki jo je mogoče zarisati v prostoru. Vse, kar idealiter »eksistira« v geometrijskem prostoru, je enoznačno vnaprej določeno v vseh svojih določilih. Naše apodiktično mišljenje s tem, ko prek pojmov, načel, sklepov, dokazov postopno napreduje v neskončnost, »odkriva« le to, kar je vnaprej, kar je že na sebi resnica.²

Z drugimi besedami, bit *idealnega prostora* je skupaj z Galilejevo *matematizacijo narave* iz nadčutnega sveta idej prešla v »nasebnost« realnega sveta, v katerem »je neskončna totaliteta bivajočega nasploh v sebi racionalna totaliteta, ki jo je treba korelativno, brez vsakršnega ostanka, obvladovati z univerzalno znanostjo.« (*ibid.*: 36) S tem pa svet kot totaliteta bivajočega v *matematičnem naravoslovju* postane neodvisen od človekovega subjektivnega načina bivanja, se pravi postane svet, znotraj katerega je *prostor* doumet kot *res extensa*, to je izmerljiva in objektivno določljiva razsežna substanca, v razumevanju in raziskovanju katere nam je na voljo resnično spoznanje svetnih objektov v njihovi *absolutni identiteti*. Pri tem se nam morajo naši subjektivni doživljaji pokazati kot objektivno neresnični, kolikor se ne skladajo z matematično izmerljivo nasebnostjo, obenem pa *idealizacija prostora* doseže naše zavestno življenje do te mere, da se nam »[p]rehajanje med apriorno teorijo in empirijo [...] zdi tako vsakdanje, da običajno ne delamo razlike med prostorom in prostorskimi oblikami, o katerih govori geometrija, ter prostorom in prostorskimi oblikami izkustvene dejanskosti, kot da bi šlo za eno in isto.« (*ibid.*: 38) Vendar pa kljub temu, in to je Husserlova stava, obstaja med obema naravnostma napram prostoru neka bistvena razlika, ki ostane znotraj galilejevske zastavitve znanosti nepremišljena. *Idealni prostor* apriorne teorije, to je »čiste geometrije«, namreč a priori ni

² Husserl, E. (2005): *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija*. Ljubljana: SM, str. 35.

prostorsko izkustvo predznanstvenega subjektivno-relativnega doživljanja, temveč na tem izkustvu v abstraktni usmeritvi v gole prostorske oblike utemeljena *idealnost*, ki nazornemu izkustvu prostora šele naknadno podloži svojo pred-podstavko *idealnega prostora*. Ko je torej antična geometrija iz nazornega okolja čutnih podob prvič abstrahirala *čiste geometrijske oblike*, kot so denimo krog, trikotnik, daljica in tako dalje, to še niso bila določila *objektivnega sveta*, temveč prav *idealne* »čiste« oblike s svojo veljavo zgolj v »*idealn[i] praks[i]*« čistega mišljenja, ki se zadržuje izključno v *kraljestvu čistih mejnih oblik*.« (*ibid.*: 40) Da pa so se te *idealne prostorske oblike* lahko premestile v nazornost izkustvenega sveta, je bilo potrebno šele odkriti njihovo zmožnost aplikacije v »resnično« objektivno bit sveta in po Husserlu je omenjeni prehod iz *idealne prakse* v *realno* omogočilo idealiziranje pred tem obstoječe *empirične merilne tehnike*, ki

praktično odkriva možnost, da se določene empirične temeljne oblike, konkretno določene na podlagi faktično splošno razpoložljivih empirično-togih teles, izberejo za *mere* in da se s pomočjo odnosov, ki obstajajo (oziroma jih je treba odkriti) med njimi in drugimi telesnimi oblikami, intersubjektivno in praktično enoznačno določijo te druge oblike – najprej v ožjih sferah (npr. na področju *zemljemerstva*) in nato še v drugih, novih sferah oblik.³

Z *idealiziranjem* empirične merilne tehnike, ki je bila pred tem v uporabi v tehnični praksi, se posledično *novoveški* znanosti »čista geometrija« ponudi kot *sredstvo tehnike*, kot aplikativna veda, ki ima sicer opravka z *idealnostjo mejnih oblik*, vendar pa obogatena z intersubjektivno določljivimi merskimi enotami izkustva lahko služi kot znanost z zmožnostjo »sistematične izgradnje metodike merjenja za objektivno določanje oblik, in sicer s stalnim vzpenjanjem – kot nekakšna 'aproksimacija' – h geometrijskim idealom, mejnim oblikam.« (*ibid.*: 43)⁴ Na podlagi medsebojne prepletenosti *empirične* ter *idealne prakse*, ki je bila položena v izhodišče Galilejevega raziskovanja, pa že lahko poskušamo razumeti, kako se je italijanskemu naravoslovcu v začetku *novega veka* lahko porodila *ideja matematičnega univerzuma* kot v sebi dovršene »nasebne« tvorbe sveta in svetnih objektov. Husserl v *Krizi* tako Galileju, ki je prevzel tradicijo geometrije, položi v usta naslednje besede:

Kjer koli se je izoblikovala takšna metodika [merjenja], smo s tem premostili tudi relativnost subjektivnih pojmovanj, ki predstavlja bistvo empirično-nazornega sveta. Kajti na ta način dobimo *identično absolutno (irrelativ) resnico*, o kateri se

³ Husserl, E. (2005): *Križa evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija*. Ljubljana: Slovenska matica, str. 42.

⁴ Objektiviziranje oblik skozi stalno *aproksimacijo* pomeni, da se skupaj s človeštvom razvija tudi tehnika in stremi k izboljšavi, s čimer se npr. *hipotetična* določitev kroga z razvojem vseskozi izpopolnjuje proti za Husserla nikoli doseženemu cilju. Tako se, denimo zgodovinsko, z *aproksimacijo* določanja idealnih oblik »premico naredi še bolj premo, ravnino še bolj ravno« (Husserl, 2005: 39).

lahko prepriča vsakdo, ki lahko razume in uporablja metodo. *Torej tu spoznavamo resnično bivajoče* – čeprav le v formi iz empirične danosti stalno vzpenjajoče se aproksimacije k idealni geometrijski obliki, ki deluje kot vodilni pol.⁵

V nazornem izkustvu dana telesa in njihove oblike za Galileja namreč niso nič drugega kot subjektivno zaznavanje *resnično bivajoče razsežne substance*, ki jo je mogoče v njeni biti spoznati s pomočjo *naravoslovne metode*, katere lastnost je, da zvede vse, kar je v zaznavi naključnega, na stran *subjektivnega* ter tako dopusti, da spoznavanje v izvajanju metode doseže *matematizirano* plat *res extensa* ter jo s tem že tudi *objektivno* določi. Na ta način je ob pomoči matematike *novoveška znanost*

s svojim idealiziranjem telesnega sveta z ozirom na njegovo prostorsko-časovno oblikovanost [...] ustvarila idealne objektivnosti. Iz nedoločeno splošne življenjskosvetne forme prostor in čas je z raznolikostjo empirično-zaznavnih oblik, ki se jih fingira vanjo, šele proizvedla *objektivni svet* v pravem pomenu, namreč neskončno totaliteto metodološko in povsem na splošno za vsakogar enoznačno določljivih *idealnih predmetnosti*.⁶

Govorimo seveda o *substrukciji življenjskega sveta* in njegovih splošnih struktur, med katere sodi tudi izkustvo prostorsosti in prostorskih oblik. V nazornem izkušanju dan *prostor* se je tako z Galilejem dokončno zvedel na *idealni prostor* geometrije, podvržen neposredni matematizaciji, s katerim se je celotna sfera »realnih« svetnih oblik v napredovanju tehnike lahko v čedalje višji »popolnosti« približevala *idealnim oblikam* čiste geometrije. *Idealni prostor* galilejevske ideje znanosti na ta način slednjic doseže celotno *izkustvo sveta*, s čimer postane svet »univerzalna konfiguracija vseh teles, [ki] ima torej *neko vse forme zaobsegajočo totalno formo* in [...] *le-to* je mogoče idealizirati na analizirani način in jo obvladati s konstrukcijo.« (*ibid.*: 51) Svet kot *totalna forma* vseh form (prostorski svet vseh možnih oblik s svojo ekstenzijo) tako obvelja za resnično bivajoče in kot *res extensa* postane sploh edina možnost nove ideje *univerzalnosti*.

Ob takšni zastavitvi univerzalnosti pa se obenem že pojavi svojevrsten problem. Problem, ki zadeva tako imenovane »*specifične*« čutne kvalitete, »kot so barva, zvok, vonj in podobno« (*ibid.*: 45). In sicer, kolikor se nam v empiričnem čutnem zaznavanju telesne oblike sprva dajejo »kot 'forme' neke 'materije', neke čutne polnosti« (*ibid.*: 44), ki same primarno nimajo oblikovnih lastnosti, mora nova *univerzalnost*, če želi zadostiti pogoju lastne univerzalnosti, le-te posredno so-matematizirati, saj »[i]mamo le eno *in ne dvojje univerzalnih oblik sveta*, le *eno* in ne dvojje *geometrij*, namreč geometrijo oblik in ne tudi geometrijo polnosti.« (*ibid.*: 50) Galilejeva ideja *matematičnega univerzuma* tako konec koncev kot nujni pogoj svoje *neskončne na-*

⁵ Husserl, E. (2005): *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija*. Ljubljana: Slovenska matica, str. 44.

⁶ Husserl, E. (2005): *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija*. Ljubljana: Slovenska matica, str. 47.

loge spoznavanja doseže celoto nazorno empiričnega čutnega zaznavanja, pri čemer se nam zdaj to, »[k]ar smo v predznanstvenem življenju na samih stvareh izkusili kot barve, tone, toploto, težnost, kavzalno pa kot sevanje toplote telesa, in podobno, [...] seveda 'fizikalno' kaže kot nihanje tona, nihanje toplote, torej kot čisti dogodki oblikovnega sveta.« (ibid.: 53) Povedano drugače, vsi dogodki sveta in svetne reči znotraj *galilejevske ideje sveta* v procesu *idealizacije* zadobijo svoj lastni *matematični indeks*, oziroma svoj formalno-logični *formulski smisel*, izrazljiv v simbolih formalne *matematike*. Zato slednjič to, kar v evidenci življenjskega sveta izkušamo npr. kot težnost predmeta, postane v simbolnem svetu *matematično-fizikalnega univerzuma* gravitacijski zakon, oziroma sila teže je enako masa krat težni pospešek ($F_g = m \times g$; $g = 9,78$).

Vendar, če se na tem mestu zaustavimo in si skupaj s Husserlom dopustimo spraševati: ali je *matematično-fizikalni* svet res naša dejanskost? Je *smisel formul* res smisel biti sveta, v katerem živimo? In če pri tem upoštevamo apodiktično bitno gotovost *transcendentalnega ega*, je svet res primarno in v apodiktični evidenci izkazljiva neskončnost *res extensa*, v kateri vladajo zakoni, ki jih moramo z geometrijsko tehniko kot že vedno obstoječe v njej šele odkriti? Mar je navsezadnje *subjektivno življenje* naravnost tja-v-svet živeče zavesti zgolj privid, le malenkost več od halucinacije? In ali je konec koncev, če nam gre za fenomen prostora, *bit prostora* v resnici izčrpana v objektivnosti geometrijske razsežnosti treh koordinat?

Odgovore Husserlove transcendentalne fenomenologije seveda slutimo. Za fenomenologa, ki se je že spustil v globino apodiktične gotovosti *čistega jaza*, se sleherna dejanskost, s tem pa tudi *fenomen prostora*, izkazuje v evidenci *korelacijskega apriorija*. S tega stališča pa se nam mora obenem *galilejeva idealizacija narave* pokazati v svoji pravi luči, in sicer v luči *idejne obleke*, ki zase zagotavlja, da poseduje objektivno-znanstveno resnico o *resnično* in *nasebno* bivajočem univerzumu, kamor sodi tudi *prostor*. Spregledajoč apriori *življenjskega sveta* ter transcendentalne zavesti, torej *galilejeva univerzalnost* s pomočjo lastnoročno prirojene metode svetu in vsem svetnim rečem, sicer evidentno izkušanim v *predznanstveno nazorni* zaznavi, podtika nasebnost *idealizirane narave*, znotraj katere je nato totaliteta bivajočega na razpolago preračunavajočim simbolom *matematično-fizikalne* metode, ki zvedejo *dejansko evidenco izkustva* na subjektivno izkušnjo *matematičnega univerzuma*, le-ta pa je nato ob posedovanju in računanju z *metodo* lahko speljana nazaj na svojo že vedno v svetu obstoječo *objektivno bit*. Toda tovrstna *substrukcija življenjskega sveta* se *transcendentalni zavesti* slednjič izkaže za *preinterpretacijo narave*, s čimer se v sosedju nenehnih napredovanj *naravoslovnih dognanj* v poslednji konsekvenci zamegli *dejanski smisel*, tega pa konec koncev nadomesti *smisel metode*, »ki ima svojo razumljivost v operiranju s *formulami* in njihovi praktični *aplikaciji, tehniki*.« (ibid.: 74) Kar se je tako dovršilo z Galilejevo *idealizacijo narave*, ni nič drugega kot premestitev baze, μετέβασις izvornega smisla podedovane geometrije, ki se je morala v svojih *praustanovitvenih začetkih* razraščati iz duhovnega sveta prvih geometrov in se nato v toku zgodovine prebiti do svojega *galilejevskega obstoja*, s katerim se vse do

današnjih dni ohranja *metodični smisel*, nič več svest si svojega predznanstvenega zgodovinskega začetka, v katerem se je sploh prvič lahko izoblikoval v tradicijo za-rezujoč *geometrijski smisel*.

V tem oziru se nam v objasnitev ponuja Husserlov krajši tekst, ki datira v leto 1936 in nosi za nas pomenljiv naslov *Vprašanje po izvoru geometrije kot intencionalno-zgodovinski problem*. V njem Husserl že uvodoma pojasni namen nastalega spisa, in sicer, da se je

še enkrat ali pa v prvi vrsti [...] treba vprašati po izvornem smislu podedovane in potem prav s tem smislom nepretrgoma veljavne geometrije: geometrije, ki je bila nepretrgoma v veljavi in hkrati izpopolnjevana ter podana v vseh novih podobah geometrije »nasploh« [*die Geometrie*]. Naša razmišljanja nas bodo nujno vodila do najbolj fundamentalnih problemov smisla [*Sinnesprobleme*], problemov znanosti in zgodovine nasploh ter naposled do problemov same univerzalne zgodovine.⁷

Pri tem seveda Husserlova zahteva po usmeritvi k izvornemu smislu geometrije ni nič drugega kot v *arheološkem duhu* izpeljano vnažajšnje spraševanje (*die Rückfrage*) po ἀρχαί geometrije, ki *tradira* človeško zgodovino vse tja od svojega tisočletja starega nastanka dalje. Kolikor današnjo *geometrijo* namreč razumemo kot znanost, pridobljeno v skupnih »duhovnih dosežk[ih], ki se z nadaljnjim delom razširja z novimi pridobitvami v novih duhovnih aktih«, je morala le-ta nastati »iz neke *prve* pridobitve, prvih ustvarjalnih dejavnosti.« (*ibid.*: 9) In prav osvetlitev teh začetkov, te predstopnje geometrije je zgodovinsko mesto, ki ga moramo po Husserlu zajeti, če naj bo naša naloga izkopavanje *izvornega geometrijskega smisla*. Tu pa že naletimo na težavo. In sicer, problem, ki se zastavlja, je v tem, da so geometrijski izreki kot »*idealne predmetnosti*«, ki pridejo do svoje intersubjektivno »objektivne« biti s prvim ubesedenjem in praktičnim udejanjanjem, v horizontu časa in v procesu deduktivnega napredovanja znanosti podvrženi *sedimentaciji*. V pogled v njihovo *izvorno evidenco*, prisotno ob času *praustanovitvenega* obdobja prvih geometrov, zato ostaja zamagljen in povečini tudi neizprašan. Za kaj pravzaprav gre?

Husserlova stava je, da geometriji kot znanosti pritiče predikat duhovnega proizvođa in se kot taka uveljavlja v »mi-horizontu« (*Wir-Horizont*) intersubjektivnega okolja ljudi. Njena eksistenca ni »psihična, ni eksistenca osebnega v osebni sferi zavesti, temveč je eksistenca objektivno obstajajočega za 'vsakogar' (za dejanskega in možnega geometra ali tistega, ki razume geometrijo).« (*ibid.*: 10) Je »idealna« objektivnost, lastna celotnemu kulturnemu svetu, v katerem obstaja. Kot taka ima svoj začetek v izrekih prvih geometrov, ki s svojim dejanjem v evidenci uspelega udejanja obenem šele proizvedejo geometrijsko »idealno predmetnost«, s čimer dotične izreke spravijo do svoje

⁷ Husserl, E. (1998): "Vprašanje po izvoru geometrije kot intencionalno-zgodovinski problem." V: *Problemi: revija za kulturo in družbena vprašanja*. Let. 36, št. 1/2. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 7.

geometrijske biti, ki »eksistira samo enkrat ne glede na to, da je izražena še tako pogosto in v kateremkoli jeziku.« (*ibid.*) Pri tem je pogoj »objektiviranja« izrekov v »idealne predmetnosti« njihovo *utelešenje* v jeziku, »znotraj katerega prejme[jo], če naj se tako izrazimo, svoje jezikovno telo« (*ibid.*: 11). Še več, v gonji po *vztrajajočem obstoju* »idealnih predmetov«, da bi le-ti lahko ostali živi v napredovanju zgodovine, se govorniki jezika pretvori v *pisnega*, s čimer si *geometrijske idealnosti* zagotovijo nadčasovni obstoj onkraj življenja svojih izumiteljev. Hkrati s prehodom izrekov iz govornega v pisni jezik pa se že tudi »izvrši neka sprememba izvirnega modusa biti tvorbe smisla. Se tako rekoč sedimentira.« (*ibid.*: 14) Posledično lahko zdaj to, kar je bilo nekdanje dano prvemu geometrom v evidenci okolnega sveta, v *sferi zapisanega* ostaja na razpolago nereflektrajoči zavesti prevzemajočih bralcev in po Husserlu z vse bolj zapletenim postopkom deduktivnega napredovanja premis tudi dejansko postane. Oziroma, da

vse nove pridobitve izražajo dejansko geometrijsko resnico, je *a priori* gotovo pod predpostavko, da so osnove deduktivne gradnje dejansko postale proizvedene, objektivirane, da so torej postale splošno dostopna pridobitev v izvorni evidenciji. Izvedljiva bi morala biti kontinuiteta od osebe do osebe ter od časov do časov. [...] Samo dokler je bilo temu pogojem zadoščeno ali samo ko je bilo za njegovo izpolnitev v vsaki prihodnosti popolnoma poskrbljeno, je geometrija lahko v napredovanju svojih logičnih tvorjenj kot deduktivna znanost ohranila svoj pristni [*echten*] izvorni smisel.⁸

Kar Husserl očita ideji *novoveške geometrije*, je potemtakem nezmožnost *reaktivacije* lastnih premis vse tja do njihove praevidentnosti, v kateri je geometrijska znanost sploh šele lahko zadobila svoj prazvorni smisel, ki se je nato naknadno v prečenju zgodovine *zasedimentiral* ter se naposled skupaj z Galilejem dokončno pozabil na račun vse večjih praktičnih dosežkov modernoznanstveno naravnane naravoslovja. Šele takrat namreč, ko je bil pozabljen izvorni smisel geometrije, o katerem Günzel (2009: 30) povzemajoč Husserla zapiše, »da je bil *arhe* oziroma izvor geometrije v praksi« in nadalje: »[t]ako denimo izvor Pitagorovega izreka ni znanost, temveč se ga je najprej uporabljalo v praksi, za merjenje njihovih površin«, šele takrat torej, ko se je *ἀρχή* geometrije nerefektirano umaknil znanstvenosti *novoveškega tipa*, šele takrat je bilo mogoče, da znanost slednjič dospe do hipoteze neskončnosti metodično izmerljive *res extensa*, ki kot *univerzalna struktura sveta* določa človekovo *izkustvo* do te mere, da ta za *resnično bit* prične jemati od subjekta neodvisen *substancijalizirani objektivni svet*, ki narekuje *evidenci izkustva* svojo, vnaprej določeno objektivizirano resničnost.

Zavedajoč se *sedimentiranosti* izvirnega smisla geometrije, ki v svoji zadnji konsekvenci pripelje do pozicije *naivnega objektivizma*, nas zatorej Husserl v okviru mišljenja *fenomena prostora* na tem mestu napotuje nazaj v apodiktičnost *čistega jaza*, v *tran-*

⁸ Husserl, E. (1998a): "Vprašanje po izvoru geometrije kot intencionalno-zgodovinski problem." V: *Problemi: revija za kulturo in družbeno vprašanja*. Let. 36, št. 1/2. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, str. 18.

scendentalizem fenomenološkega tipa, znotraj katerega, v odkritju dvojnega postopka *redukcije/epohé*, se nam bo fenomen prostora sploh šele lahko pokazal v tem, kar je kot *samo-po-sebi-kazoče-se*, kot v strukturo *življenjskega sveta* vpeta subjektivno-objektivna korelacija konstituirajoče zavesti, ki se v *horizontu* (intersubjektivne) *zgodovine* vselej razrašča iz lastnega (predznanstvenega) okolnega sveta, in s tem kot zadnja neodpravljliva točka postavljanja v oklepaj podeljuje Smisel sploh slehernemu doživljaju, med drugim doživljaju *fenomena prostora*. Vračanje k *izvoru geometrije* je zato vrnitev v *epistemološko gotovost* transcendentalne zavesti, ki si nasproti sebe postavlja predmete v svetnem horizontu, znotraj katerega lahko zgolj naknadno govorimo o matematično-fizikalnem prostoru in katerega vselej predhaja topološkost izvorne *zaznave prostora*, ki ne ve ničesar o *idealizirani naravi* ter se obenem zaveda, da je *svet* v zadnji konsekvenci vseskozi vsota imanentizma korelacijske sinteze noeme in noeze.

II ZAZNAVA, TELESNOST IN TRANSCENDENTALNA KONSTITUCIJA PROSTORA

Mišljenje Husserlove pristne zadobitve *fenomena prostora* je vselej, in to spada k samemu bistvu Husserlove fenomenološke metode, volitivni akt fenomenološko filozofske drže, ki se umakne v gotovost *transcendentalnega ega* in s tem v oklepaj postavi sleherni bitno veljavnost ter se prepusti deskripciji tistega, kar nam vseskozi evidentno predoča *kraljestvo doživljajev* zavestnega življenja. Na tem mestu razprave tako vstopamo v samo osrčje Husserlove *prostorske* problematike, pri čemer bomo poskusili združiti tako imenovana srednje in pozno obdobje Husserlovih *prostorskih raziskav*⁹, ob strani pa puščamo zgodnje obdobje, to je obdobje pred odkritjem *transcendentalne redukcije*, iz katere po sledih Husserla izhajamo sami.

Nujnost, s katero torej začenjamo Husserlovo obravnavo fenomena prostora, je nujnost *reduciranja* faktičnega izkustva prostora in njegove »realne« bitni na uoklepljeno bit brezpredsodkovne evidence *toka doživljajev*, na podlagi katerih se skozi *pasivno sintezo* za nas *fenomen prostora* sploh šele prvič konstituira. Na kar naletimo, je apodiktična gotovost *transcendentalne zavesti* s svojo predmetno naperjeno *intencionalnostjo*, v delovanju katere sami sploh šele lahko konstituiramo *imanentno transcenco* horizontalne izkušnje sveta, znotraj katere se nam v sintetiziranju čutnih podatkov daje *fenomen prostora*. Tovrstno arheološko postopanje odkopavanja posameznih konstitutivnih zgradb nas tako sprva napotuje na najnižjo plast konstitucije, to je čutno zaznavo, brez katere bi bila sleherni *evidenca sveta* nemogoča, kajti, če ni ničesar, kar bi nam bilo v zaznavi dano, potem bi pač ostali *slepi* v svoji *brez-predmetni* zavesti, seveda ob predpostavki, da bi jo ob umanjkanju čutnih podatkov sploh uspeli prepoznati.

⁹ Obdobja raziskav *prostorske problematike* pri Husserlu prevzemam po Günzlu, ki Husserlovo *prostorsko* ustvarjalno delovanje razdeli na tri obdobja, in sicer na *zgodnje obdobje* (obdobje *Knjige o prostoru* iz konca 19. stoletja, ki nikoli ni izšla), *srednje obdobje* (obdobje, ki se osrediča okoli predavanj *Stvar in prostor (Ding und Raum)*) in *pozno obdobje* (obdobje odkritja in razvinitja problematike *življenjskega sveta*). (Prim. Günzel, 2009).

Prva izkustvena plast, na katero naletimo ob konstituciji prostora (kot tudi ob vsaki drugi konstituciji fenomenov v horizontu sveta), je *čutna zaznava* oziroma *percepcija*¹⁰ znotraj *imanentnega toka doživljanjev*. Na tej ravni moramo čutno snov (ϕλη), vsebino *občutij*, že razumeti v dvojici senzualna ϕλη/intencionalna μορφή, pri čemer doživeta *občutja* tvorijo *brezoblično snov* čutnosti, na katere se nanašajo tako imenovane *brezsnovne oblike* intencionalnosti. To, kar nam je namreč na *noematični* strani intencionalne strukture dano kot goli čutni podatek oziroma ϕλη, postane za nas osmišljeno oziroma uobličeno šele na *noetični* strani strukture, ki sintetizira čutne vtise v intencionalne oblike in nam jih tako povečini *pasivno* izgotavlja kot identifikabilno predmetnost. Pri tem seveda skladno s strukturo intencionalnosti ostaja sam akt *zaznavanja* imanentem *transcendentalnemu egu*, medtem ko je na drugi strani korelacije *intencionalni predmet* že vpet v *imanentno transcenden-co* konstituirajoče zavesti. Hkrati s tem je pomembna tudi ločnica med *zaznavanjem* čutnih podatkov in *zaznanim občutjem*, saj *občutena kvaliteta* po Husserlu vedno pripada *zaznanemu predmetu* in ne zaznavi sami, čeprav je, če za primer vzamemo zaznavo barve, »občutek rdeče reelni moment same zaznave. Zaznava vsebuje moment rdeče, vendar sama ni rdeča; rdeča ni 'lastnost' ali značilnost [ang. *feature*] zaznave, marveč značilnost zaznane reči.« (Husserl, 1998b: 37) Analogno z zaznavo barve potemtakem tudi *zaznava prostora* zaznava *prostor*, ki je »nujno forma reči in ne forma doživljanja [ang. *Lived experience*]« (ibid.), s čimer Husserl razdvoji zaznavo *občutje* od čutne *zaznave* in s tem že negira Kantov *čisti zor*, ki *prostor* postavlja v a priori prostor in čas omogočajočo formo intuicije. Kar je za nas pomembno in kar je obenem Husserlova pozicija, je skratka fenomenološka drža, da moramo vse dele in lastnosti, ki jih nahajamo v *transcendenci* konstituiranih predmetov, jemati prav kot *transcendentne*. »Če je zaznani objekt, npr. zaznana hiša, reelno transcendentna, potem so transcendentni tudi vsi deli in lastnosti, ki to hišo konstituirajo.« (ibid.) *Prostor* tako nujno pripada zaznanim predmetom in je kot tak *transcendenten* čistemu jazu, a kot *imanentna transcendenca* še vedno po čistem jazu konstituirana forma, v kateri se svetne reči za nas sploh lahko pojavljajo.

Upoštevajoč *intencionalno strukturo* zavesti, torej dejstvo, da je zavest vedno zavest o nečem, da ima svoj predmet, moramo *zaznavo prostorski* znotraj *zaznavnega polja* zatorej sprva iskati v predmetih zavesti. K samemu bistvu svetnih objektov namreč spada, da imajo kot telesa svojo prostorskost in kot za zavest identične stvari hkrati tudi svoj časovni obstoj. Imajo svojo časovno in *prostorsko bit* (reelno bit, se pravi bit v zavesti in ne metafizično »nasebno« bit – smo namreč znotraj *transcendentalne epo-hé*). Če znotraj *zaznavnega polja* najpoprej izoliramo čutne podatke, ki konstituirajo prostorskost predmetov, to je prostorsko razsežnost pojavljanja, s Husserlom dobimo

¹⁰ Da bi se Husserl izognil etimologiji nemške besede *Wahrnehmung* (zaznava), ki v dobesednem prevodu pomeni vzeti-za-resnično in tako vsebuje konotacijo doksičnega postavljanja biti, kar pa je ravno v nasprotju z zahtevo *fenomenološke redukcije*, ki sleherno postavljanje biti zamejuje v *epohé*, označevalec *zaznava* v svojih spisih zamenjuje s konotativno bolj nevtralno tujko *percepcija* (nem. *Perzeption*). Sami ostajamo pri slovenskem izrazu *zaznava* z zavedanjem, da ima Husserl v mislih *zaznavo*, ki ne pove ničesar o ontološkem statusu tistega, kar je v zaznavi *zaznano*.

razdvojitve pojava na tisto, kar terminološko zaobjamemo kot *prostorska forma*, in tisto, kar to formo napolnjuje – *prostorsko polnilo* (ang. *spatial filling*), to je *snov*:

Uvodoma smo razlikovali med prostorsko formo in snovjo. Na eni strani imamo telesno strukturo in njej pripadajoče določitve, kot so površina, kót, rob, na drugi strani pa prostor prekrivajoče ter zapolnjujoče kvalitete, na primer barvnost, ki se razteza čez površine in ki se med seboj ločuje na robovih, kot tudi taktilne določitve, kot so gladkost, hrapavost in lepljivost, ter termalne določitve itd. V vidni zaznavi so te lastnosti na stvari videne, v taktilni zaznavi otipane, v občutenju predmeta pa jih nahajamo kot prostor zapolnjujoče.¹¹

Vsaj znotraj svojih predavanj iz leta 1907, ki nosijo naslov *Stvar in prostor*, Husserl nadalje razdeli *prostorsko snov* na dvojico *materia prima* in *materia secunda*, pri čemer prvo tvorijo čutne kvalitete, ki pripadajo območju vidnega in taktilnega ter so že same po sebi zadostne za konstitucijo *prostorske reči*, slednjo, to je drugotno snov, pa sestavljajo tako imenovane drugotne čutne kvalitete, kot so zvok, vonj in težnost, ki že predpostavljajo konstituirano predmetnost, katerih lastnosti so, in same po sebi ne zmorejo zapolniti *prostorske forme*, saj le-ta potrebuje primarno snovno vsebino, ker pač »prostorska forma ni in sama po sebi ne more biti nič [obstoječega]«. (*ibid.*: 56)

Območje konstitucije prostora znotraj zaznavnega polja gre torej po Husserlu prvotno iskati v občutjih primarne materije, to je v čutnih podatkih *vidnega in taktilnega polja*. K samemu bistvu prostorskih stvari v horizontu sveta namreč spada, da so lahko tako *videne* kot hkrati tudi *otipane*. Pri tem ne gre za podvojitev zaznave, temveč v strogem pomenu, kakor pravi Husserl, za »eno zaznavo, eno samo neprekinjeno enotnost občutja in razumevanja, v kateri se konstituira stvar v svoji samostojnosti.« (*ibid.*: 64) Kar je zaznano v območju obeh polj, je tako enotnost predmeta v mnogoterosti *prostorske materije* oziroma vidnih in taktilnih vsebin.

Če nadalje sledimo toku tematike našega poizvedovanja, mora na tem mestu že slediti vprašanje, na kakšen način navsezadnje sploh poteka sama konstitucija prostorske reči znotraj *zaznavnega polja*, natančneje znotraj tistega, kar je v zaznavi občuteno kot *videno* oziroma *otipano*? Kolikor se namreč za začetek omejimo na vsakokratno mirujočo trenutno zaznavo reči, strogo gledano še ne moremo govoriti o popolni izkušnji *prostorskosti* predmeta. V predočevanju svetnih reči – te so vselej »produkt« v zavesti delujoče *sinteze enotenja* – so nam v zamejenem trenutku *vidnega polja* vseskozi na voljo le čutni podatki v kontinuirani razsežnosti, ki predočajo zgolj *odsenečeno* »prednjo« stran zaznanega objekta. Ko tako na primer v modusu vidnega zaznavanja intendiramo drevo, v čutnih podatkih *vidnega polja* (seveda, če nam je v vidnem polju evidentno dano ustrezno polnilo; v nasprotnem primeru *intenca* ostane neizpolnjena) uzremo zgolj prednjo stran intendiranega listavca, zadnja, denimo z mahom poraščena severna stran debla, pa ostaja *zasenečena* in temu primerno v *notranjem horizontu* predmeta pričako-

¹¹ Husserl, E. (1998b): *Thing and Space: Lectures of 1907*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, str. 55.

vana, a obenem prazno *intendirana* potencialnost. Enako velja za *otipano* drevo, kolikor v *taktilnem polju* naenkrat lahko otipamo zgolj določeno površino debla.

Čprav si Husserl v predavanjih *Stvar in prostor* še ni bil gotov o napisanem in je ob tekst najkasneje leto kasneje podal opombo, da bi moral povedano ponovno premisliti, lahko o pomanjkljivosti *prostorskega zaznavanja* preberemo naslednji odstavek:

Na tem mestu potemtakem leži bistvena pomanjkljivost sleherne posamezne zunanje zaznave, ki je zaznava prostorske reči in je kot taka lahko le enostranska. Tridimenzionalni zor, za katerega bi lahko rekli, da je pravi zor [ang. *a proper intuition*], zor, ki bi hkrati predočil celotno vsebino posamezne stvari v vsakem izmed njenih konstitutivnih delov ali momentov, zunanjih in notranjih, sprednjih in zadnjih, ni možen. Obstaja zgolj nepopoln prostorski zor.¹²

Kar je za nas ob zapisanem bistveno in pri čemer je Husserl vztrajal do konca, je v tekstu izpričana postavka, da *prostorskost predmeta* nikakor ne more biti izčrpana v *zaznavanju*. Povedano drugače, posamezna zaznava, najsibo *vidna* ali *taktilna*, po svojem bistvu nikoli ne more izpolniti *zaznavne intence* prostorske reči. Da bi torej lahko mislili konstitucijo *prostorske reči* v njeni popolnejši obliki, moramo v obravnavo vpotegniti *časovnost* fenomenološke zavesti, kolikor se vsaka svetno-prostorska stvar namreč hkrati daje v svoji časovni biti.

Kot zapiše Hribar (1993: 134), povzemajoč Husserla, ima vsak doživljaj svoje trajanje in se uvršča v »neskončni kontinuum trajanja. [...] Vsak doživljaj je kot komet. Kot fenomen, ki ima svojo vlečko – *Kometenschweif*, doživljaj 'izzveneva'.« K samemu doživljaju predmetnosti tako spada v *toku doživljanja* trajajoča časnost, ki v trenutku zaznavanja sintetično enoti *intendirano predmetnost* v to, kar je v zdajšnji *sedanjosti* v in-tenci, kar je v zdajšnji *preteklosti* v re-tenci in kar je v zdajšnji *prihodnosti* v pro-tenci. Oziroma, kakor o *časovni zavesti* spregovori Lozar,

v toku cogitationes zaznavamo predmet kot vselej časovni predmet (nem. *Zeitobjekt*). Zakaj sleherni zaznava kot *intenca* je vselej vpeta v *odsencenje* predmeta v preteklost, *retenco*, in metanje sence naprej kot *protenco*. Konkretni predmet zaznave je tako neskljenjena vsota vsega trojega. Trenutna zaznava kot rep komete izginja v preteklost kot primarni spomin in oddaja svetlobo v temo neposrednega naslednjega trenutka. Tako da identiteto predmeta pravzaprav zagotavljajo vsi trije skupaj.¹³

¹² Husserl, E. (1998): *Thing and Space: Lectures of 1907*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, str. 44.

¹³ Lozar M., J. (2012): "Husserlovo kartezijanstvo." V: *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*. Let. 44, št. 1/2. Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije; Slovensko filozofsko društvo, str. 129. Glej tudi Lozar M. (2014: 111): »Husserl [...] navdse resno kot tudi prepričljivo podvomi v (splošno sprejeto) matematično koncepcijo časa, ki je razumljena kot sukcesija časovnih točk. V nasprotju z matematičnim 'prepričanjem' "je zdaj ravno tako malo fiktivna matematična časovna točka, kot je 'prejšnji ton' kot prvi ali drugi ton pred zdaj in potem["]«.

Preneseno na izkustvo *prostorski* predmetov tovrstno prepoznanje njihove časovnosti pomeni, da imamo v vsakem trenutku predočevanja svetnih reči, v vsakem časovno zdajšnjem *intencionalnem odnošaju* evidentno vselej predočeno zgolj *odsenečeno* stran celotne *prostorske reči*, a se hkrati že zavedamo, da *odsenečeni* del še ne izpolni celote predmeta. Kot pravi Husserl (1998b: 43), sami *prostorski stvari*, »kakor je dana v zaznavi, [namreč vselej] pripada več kot pojavljajoča ali, v pregnantnem smislu, *zaznana* sprednja stran; in temu 'več' primanjkuje predočenih vsebin, ki bi pripadale prav njemu. Ta 'več' je na nek način so-vsebovan v zaznavi, vendar pa nikoli ne prispe do predočevanja.« To, kar je v prostorski zaznavi »več«, je že natanko tisto *večmenjenje*, ki glede na *retenco* izvirnega seznanjenja s trenutno *zasenečenimi* deli zaznanega predmeta v *protenci* pričakovanega zaznavanja anticipira celotno prostorskost predmeta. Ne-videne strani predmeta so potemtakem anticipirane v *notranjem horizontu* prostorskega predmeta, v katerem konstituirajoča zavest na podlagi izvirnega predočanja že videnega predmeta, oziroma natančneje odsenečenih delov že videnega predmeta, kontinuirano sintetizira celotni *prostorski predmet* in nam ga v popredočevanju (*reprezentaciji*) izgotavlja kot *prostorsko stvar*. Tovrstno konstitucijo na primeru *vidnega polja* Husserl v *Krizi* upove z naslednjimi besedami:

Če se zadržimo čisto na področju gledanja, potem obstajajo nove razlike, ki v poteku vsakega normalnega gledanja, ki je pač kontinuiran proces, nastopajo zelo raznoliko, vsaka faza je sama že neko gledanje, toda pravzaprav je v vsaki gledano neko drugo. To izražam nekako tako: čista stvar gledanja, to vidno »od« strani, je najprej njena površina, in to vidim v spremembi gledanja enkrat s te »strani« in enkrat z one, kontinuirano zaznavajoč vedno v ponovno drugih straneh. Toda v njih se prikazuje *ta* površina za mene v neki kontinuirani sintezi, vsaka je zavesti primereno prikazovalni način *od* nje. V tem tiči: medtem ko je ona aktualno dana, menim jaz več kot ona ponuja. Da, jaz imam bitno gotovost o tej stvari, ki so ji lastne hkrati vse strani, in v modusu, kakor jaz to »najbolje« vidim. Vsaka stran mi da nekaj *od* gledane stvari. V kontinuiranem spreminjanju gledanja prav gledana stvar sicer preneha biti dejansko še gledana, vendar se »obdrži« in se »vzame skupaj« z od prej naprej obdržanimi, in tako se »seznamim« s stvarjo.¹⁴

Kolikor je torej celota predmeta uprostorjena skozi spremembe primarnih *čutnih vsebin*, ki v *sintezi enotnega* postanejo *odsenečeni* deli predmeta, pa moramo slednjič v obravnavo transcendentalne konstitucije prostorskih reči kot njen bistveni del vpotegniti doslej neomenjeno skupino občutkov, s katerimi sploh šele lahko občutimo spremembe v *zaznavnem polju* in jih obenem že razumemo prav kot spremembe, ki imajo opraviti s *prostorskostjo* izkustva. Govorimo o tako imenovanih *občutkih gibanja* oziroma *kinestetičnih občutkih*, brez katerih bi nam bila onemogočena sleherni transcendentalna konstitucija *prostorskih reči* ali *telesnosti*. *Kinestetični občutki* namreč

¹⁴ Husserl, E. (2005): *Križa evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija*. Ljubljana: SM, str. 194.

igrajo bistveno vlogo pri razumevanju vsakršne zunanje reči, vendar pa same niso razumete na način, da bi predstavljale pravo [ang. *proper*] ali nepravo [ang. *improper*] snov; ne pripadajo 'projekciji' reči. Ne skladajo se prav z ničimer kvalitativnim v stvari, niti ne odsenčujejo teles niti jih ne predočajo s pomočjo projekcije. In vendar brez njihovega sodelovanja ni teles, ni reči.¹⁵

Kinesteze vselej pripadajo mojemu telesu, konstituiranemu v *transcendentalni sferi* svojskosti, in so »preplet zaznavanja in gibanja, torej preplet različnih telesnih dejavnosti« (Hrovat, 2008: 206). So občutki, ki sooblikujejo zaznavno polje in omogočajo razumevanje naše lastne *telesnosti* kot »jazno-dejavno delovanje telesa oz. telesnih organov« ter tako tvorijo »bistveni sestavni del vsakega telesnega izkustva.« (Husserl, 2005: 134) Kot celota tvorijo kontinuirano podatke dostavljajoče *kinestetično polje*¹⁶, ki se v druženju s celoto *zaznavnega polja* enotijo v sintetizirajoči zavesti in tako na *noetični* strani korelacije ustvarjajo prostorsko izkustvo transcendentno svetnih objektov na strani *noeme*. Tako rekoč sploh šele omogočajo delovanje našega *lastnega telesa*, ki se ga v doksi *naravne naravnosti* že vselej zavedamo prav kot lastnega, v refleksiji *transcendentalne naravnosti* pa ga naknadno nahajamo kot predhodno *konstituirano* lastno *ego-telo* znotraj moje *prvoredne transcendence*¹⁷ na način, kot ga beremo v *Kartezijanskih meditacijah*:

Med enovito zajetimi telesi te *nature* nahajam potem v edinstveni izbranosti *svoje telo* kot edino, ki ni samo telo, temveč prav *moje telo*, edini objekt znotraj moje abstraktivne plasti sveta, ki mu izkustveno pripisujem polja občutkov, dasi v različnih načinih pripadanja (polje taktilnega, polje toplotnega občutka itd.); edini objekt, v katerem neposredno *gospodujem*, zlasti še v vsakem njegovih organov. – Moja zaznava sloni na kinestetskem otipavanju z rokami in na prav takšnem gledanju z očmi itd., in tako zaznavanje mi je vsak čas na voljo, pri čemer potekajo te kinesteze v mojem *delam* in so podrejene mojemu *morem*. In razen tega mi je možno, ob angažiranosti teh kinestez, potiskati, suvati itd., s tem pa posredno ali neposredno telesno delovati.¹⁸

Prehod iz *zaznavnega polja* na raven *telesnosti* je vsekakor že prehod na višjo konstitutivno plast fenomena prostorskeosti. Na tej stopnji imamo namreč že opravka z višjeredno sintezo čutnih podatkov v tako imenovane *prostorske sheme* reči, ki so seštevki *prostorskih form* in *polnil* in katerim zavest pridodaja *kinestetične občutke* ter tako sle-

¹⁵ Husserl, E. (1998b): *Thing and Space: Lectures of 1907*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, str. 136.

¹⁶ *Kinestetično polje* je enotno in pomeni skup posameznih kinestetičnih sistemov, delujočih v telesu, kot so očesno gibanje, premikanje glave, rok, bokov in tako dalje.

¹⁷ »Moj svet kot svet, ki ima zame smisel, a je hkrati nekaj drugega, kot sem jaz, je prvoredna transcendenca.« (Tonkli-Komel, 1997: 124) Tako imenovana *prvoredna transcendenca* je tisto, kar je znotraj *čistega jaza* konstituirano v *intencionalnosti* na strani *intencionalnega predmeta* in pripada zgolj meni, to je *transcendencia*, ki ne jemlje v obzir »objektivnosti« *intersubjektivne* skupnosti.

¹⁸ Husserl, E. (1975): *Kartezijanske meditacije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 132.

hernemu doživljanju izgotavlja izkustvo *telesnosti*. V izogib načelni zmoti je na tem mestu potrebno vnovič poudariti, da za Husserla ni *prostorskost* tista, ki bi bila pogoj izkustva *predmetov*, temveč ravno obratno, šele *intencionalna* naravnost na v *intenci* intendirano *predmetnost* omogoča izkustvo njihove *prostorske* biti oziroma drugače, izkustvo predmetnosti je nujni pogoj *prostorskega* izkustva, vendar pa je hkrati *živiljenjskosvetni* pogoj identifikabilnosti predmetov ravno njihova *telesnost*, njihova časovno-prostorska bit. Ko tako v doksi naravno naravnane zavesti intendiramo določeno predmetnost, se nam ta že vselej daje v svoji *telesnosti*, v transcendentalno fenomenološki refleksijski zaobrnitvi k samim doživljanjem zavesti, v kateri smo usmerjeni k načinom, kako se ta *telesnost* daje, pa se nam *telesnost* reči pokaže kot vselej intencionalni predmetnosti pripadajoča predhodno sintetično poenotena konstituirajoča storitev *transcendentalnega ega*. Vendar je to, kot že omenjeno, samo del Husserlove prostorske zgodbe, izpeljani opis zadeva zgolj nižjo plast *konstitucije* prostorske predmetnosti in če smo na tej stopnji sledili Husserlovi zadobitvi *telesnosti* posameznega predmeta, se mora naše poizvedovanje na višji stopnji konstitucije zaobrniti k izkustvu *prostorskosti* celotnega doživljanja na ravni horizontalne strukture sveta in si nadalje od tod razložiti možnost »objektivnega«, za vse ljudi zavezujočega izkustva *prostorskosti*.

Če se torej zadržimo pri fenomenu *lastne telesnosti*, skupaj s Husserlom ugotovimo, da je prav to, meni pripadajoče telo, ki mu izkustveno pripisujem vsa *polja občutkov*, sploh edino telo med vsemi v svetu najdenimi telesi, v katerem nahajam neodpravljivo svojskost. Ker mi služi kot referenčna točka vseh občutkov in delovanjskih svetnih zmožnosti, ga moram zato razumeti kot že nekaj več od zgolj *prostorskih reči* v svetu, ni namreč le telo med telesi, marveč prav *živi organ*, to je »*život*«¹⁹, ki je sicer po eni strani res stvar med vsemi svetnimi stvarmi, kolikor ima svojo prostorsko formo in je polnjena s *primarno* in *sekundarno prostorsko snovjo*, vendar pa je po drugi strani ta stvar natanko moje telo – *život*, nosilec *transcendentalnega ega*, v katerem je »lokalizirana« sleherna zaznava. (prim. Husserl, 1998b: 137) Naša telesnost je torej za nas že vselej »tu« in nam je v refleksiji že vseskozi posredovana v dvojici »objektivno« *telo* – »subjektivni« *život (Körper/Leib)*, česar se lahko med drugim zavemo ob otipu lastnega telesa, ko gremo denimo z levo roko čez desnico in smo bolj pri eni kakor drugi, pri čemer levica občuti hrapavost desnice (*telesa*) ter hkrati kot del *života* izpolnjuje volitivno *kinestezo* zavestnega akta. *Život (Leib)* ima namreč

pri Husserlu dvojno naravo: po eni strani je *aesthesiologischer Leib*, esteziološko telo, kar pomeni, da je kot čuteče odvisno od materialnega telesa (pri katerem je treba razlikovati med materialnim telesom kot pojavom in členom osebnega okolja ter fizikalnim telesom), po drugi strani pa *Willensleib*, volitivno telo, ki se lahko prosto giblje. Prvo je podlaga drugega.²⁰

¹⁹ Husserlovo mišljenje telesnosti uvaja dvojico *Körper/Leib*, ki pomeni razlikovanje med v svetu najdenimi *telesi (Körper)* in živim organom oziroma *životom (Leib)*, to je telesom kot nosilcem *čistega jaza*.

²⁰ Hrovat, J. (2005): "Arheologija biti: telesnost med subjektiviteto in objektiviteto." V: *Phainomena: glasilo Fenomenološkega društva v Ljubljani*. Let. 14, št. 51/52. Ljubljana: Fenomenološko društvo, str. 26.

Kljub dvostranosti izkustva lastne telesnosti pa *život* v fenomenološki naravnosti povečini in prvotno ne smemo razumeti kot objekt, »temveč je veliko bolj strukturna totaliteta (*Struktur Ganzheit*), ki pripada *apriornosti* zaznavajoče ter kinestetične zavesti.« (Rizzo, 2011: 44) Je tako rekoč vključen v naše *zaznavno polje* kot organ, ki nam omogoča občutenje reči *stvarnega polja*, ter se nam istočasno kot neodpravljiva točka svetnega zaznavanja daje v našem neposrednem okolju. Kolikor je namreč vselej center vseh mojih zaznav in kinestetičnih občutkov postavljen v horizont svetnega, ga moramo že razumeti kot *ničelno telo* (nem. *Nullkörper*), kot orientacijsko točko v odnosu do vsega svetnega, saj je prav naša telesnost tisto, kar nam je sicer na nepopoln²¹ način vseskozi dano v neposredni bližini, oziroma, kakor zapiše Husserl: »Rečeno splošno, vsaka stvar v svetu mi lahko ubeži, le moj lastni život ne.« (Husserl, 1998b: 241)

Če nam je torej *lastna telesnost* dana kot *ničelno telo* in je obenem po svojem smislu *centralna točka* v odnosu do v svetu najdene *telesnosti*, potem se nam slednjič v razumevanju *ego-telesa* odpira *topološka*²² zastavitev Husserlove konstitucije prostorski celotnega svetnega izkustva. Pri tem imamo v mislih konstitucijo *fenomena prostorski*, ki se »skriva« v *zunanjem horizontu* predmetnega izkustva, ob katerem se nam odpira možnost tematizacije celote *imanentne transcendence* sveta. Kolikor namreč sleherna *intenca* ob *prezenci* predočene časovno-prostorske *intendirane* predmetnosti hkrati vselej na način *potencialnosti* napotuje na ozadnjo, v neposrednem okolju sozaznano predmetnost, ki sicer presega domet trenutno aktualne naperjenosti, a lahko obenem že v naslednjem trenutku *doživljajskega toka* postane predmet nove *intence*, nas Husserlovo mišljenje konstitucije *prostorski* zaobrača k deskripciji prav tistih struktur *zavestnega življenja*, ki enotijo celoto *svetnih* doživljanjev v enotnost aperceptivnega *prostorskega doživljanja* horizontalne strukture sveta. Da bi torej razumeli konstitucijo *prostorskega izkustva* sveta, se najprej vrnimo k pomenu *kinestez* v razmerju do *vidnega polja* znotraj Husserlovih predavanj *Stvar in prostor*.

Kot smo že rekli, je *vidno polje* sestavni del celotnega *zaznavnega polja*, v katerem so nam kot občutja evidentno predočena vsakokratna *prostorska polnila* v okviru *prostorskih form*. Čutni podatki vidnega polja se nam tako v delovanju *sintetičnega enotenja* nenehno dajejo v obliki identifikabilne *transcendentne* predmetnosti, ki jih Husserl, kolikor ostaja znotraj izoliranega področja *vidnega*, poimenuje *podobe* [nem. *Bilder*]. Znotraj vsakokratnega *polja* vselej nahajamo serijo *podob*, v katerih *intencionalna zavest* prepozna predmete svojih *intenc* in imajo vsaka svojo lastno lokacijo v zamejeni razsežnosti tega *polja*. Dokler vse *podobe* v polju ostajajo nespre-

²¹ Nepopolna danost lastnega telesa je posledica omejenega načina *zaznavanja*, kjer se nam telo (seveda brez pomoči ogledal, v tehnološko naprednem svetu pa tudi brez fotografij, kamer in tako dalje) vselej daje le z ene in iste strani. Kakor pravi Husserl: »Isto telo, ki mi služi kot sredstvo vse zaznave, me ovira pri zaznavi samega sebe in je čudno nepopolno konstituirana stvar.« (Husserl v Hrovat, 2005: 28)

²² Označevalec *topološkost* prihaja iz matematike in ga prevzemam po Günzlu, ki v povzetku svojega članka zapiše: »V matematiki topologija prostor določa z njegovega relacijskega vidika, ne pa s stališča merjenja in razsežnosti.« (Günzel, 2009: 291)

menjene in istočasno v *životu* ne nahajamo spreminjajočih se *kinestetskih občutkov* (se pravi, da *kinesteze* mirujejo), lahko rečemo, da *vidno polje* miruje, s tem pa tudi vsa predmetnost v njem. Vsaka izmed teh *reči* ima tako nespremenjeno, mirujoče mesto in je v svoji *odsenčeni* strani na voljo pogledu *transcendentalnega ega*. Kar je torej na tej točki evidentno dano, je mirujoča dvodimenzionalna *prostorskost* oziroma razsežnost, ki se daje kot ploskev. Vendar gre analiza dalje. Razumevanje danih občutij v *vidnem polju* nemudoma postane predrugačeno, ko *ugledanim* občutjem pridodamo prav tako vsak trenutek *zavestnega življenja* občutene *kinesteze*.

Denimo, da se *vidno polje* predrugači, lokacija ali oblika *predmetnosti* se spremeni, pri čemer *sintetizirajoča zavest* tovrstno spreminjanje *podob* še nadalje enoti v identiteti uzrtih *svetnih reči*. V kolikor spremembe v *polju vidnega* sovpadajo s pripadajočim *kinestetičnim občutkom* v *životu*, na primer, da se celota *uzrtega* »koščka« sveta pomakne v levo, pri tem pa bodisi sinhrono vršimo okulomotorno *kinestezo* premikanja oči v desno bodisi naše oko miruje in na mesto njega v desno premikamo vrat, trup in tako dalje, potem nam zavest tovrstno gibanje *podob* prevaja v mirovanje *transcendentne predmetnosti* v kontrastu do gibanja lastnega *ego-telesa*. V nasprotnem primeru, ko ne občutimo *kinestetičnih* sprememb v *životu*, pa se *podobe* v *vidnem polju* vseeno spreminjajo, oziroma kadar spremembe v *vidnem polju* ne ustrezajo spremembam *kinestez*, moramo gibanje pripisati mnogoterim *podobam* prostorsko-svetnih reči, vendar za enkrat, dokler ostajamo pri izolaciji *vidnega polja*, svetnim rečem v dvodimenzionalnem prostoru *vidnega*. Da pa bi si nadalje lahko v so-zaznavni popredočili celotno *telesnost* svetnih reči, da bi torej zavest lahko sintetizirala trodimenzionalnost *svetnih teles*, katere samoumevnost nam naznanja *znanstvena naravnost*, sta potrebni dve naknadni modifikaciji *podob* vidnega polja, in sicer *modifikacija oddaljevanja* [nem. *Entfernung*] ter *modifikacija kroženja*.

Tako prva kot tudi druga modifikacija imata opravka s *kinestezami* in posledično z *životom*. Medtem ko *modifikacija oddaljevanja* operira na ravni približevanja in oddaljevanja konstituirane *svetne reči*, pri čemer ob dovoljšnem približevanju, ki ga občutimo s *kinestezo* lastnega gibanja proti stvari, *transcendentni objekt* lahko zapolni celotno vidno polje, ob oddaljevanju pa doseže *ničelno točko* še vidnega predmeta ter navsezadnje popolnoma izgine iz *horizonta vidnega*, *modifikacija kroženja* obrača telesnost *intencionalnega predmeta* okoli lastne osi in ponuja zavesti vedno nove *podobe*, ki se sintetizirajo v *odsenčene strani* predmeta in se v končni fazi sklenejo z dokončnim obratom *telesa*, s katerim nam je naposled ponovno predočena sprva zagledana *sprednja stran* reči. Da za Husserla pravkar omenjeni modifikaciji že zadostujeta za konstitucijo trirazsežne prostorsosti, lahko eksplicitno beremo v paragrafu 73 predavanj *Stvar in prostor*:

Vsaka kinestetična modifikacija je bodisi okulomotorna bodisi zadeva preostale kinestetične sisteme. Prva izmenično konstituira zgolj okulomotorno polje, slednji pa v to polje uvajajo razsežnostni sistem kot oddaljevanja in kroženja, v katerih so so-vsebovane sleherne orientacije. Na ta način je dvodimenzionalno oku-

lomotorno polje preoblikovano v trodimenzionalno prostorsko polje kot spajanje enodimenzionalne linearne mnogoterosti oddaljevanja z dvodimenzionalno krožno mnogoterostjo kroženja. Če naj bo konstituirana natanko trodimenzionalna objektivnost, potem ni in ne more biti nobene druge modifikacije.²³ (Husserl, 1998b: 216)

Kakor poudari takoj v nadaljevanju predavanja, mora potemtakem podrobnejše raziskovanje konstitucije *prostorskih reči* potekati v smeri proučevanja (I) konstitucije okulomotornega polja ter nadalje v proučevanju (IIa) linearne mnogoterosti približevanja in oddaljevanja, (IIb) krožne mnogoterosti obračanja ter končno v (IIc) kombinaciji obeh (prim. *ibid.*). Sami kljub Husserlovi zahtevi puščamo tovrstne nadaljnje analize konstitucije prostorskih stvari ob strani²⁴ in se na tem mestu preusmerjamo v mišljenje *konstitucije gibanja* v prostoru, ki prav tako zadeva *izkustvo prostorskiosti* ter hkrati usodno določa izkustvo lastne telesnosti v *odprtem horizontu svetnega*.

Kolikor nam kot *transcendentalnemu jazu* tako že vselej pripada svojskost lastnega *života* in se nam svetne reči dajejo v svoji *prostorski biti*, moramo *konstitucijo gibanja* prepoznati v zmorenju lastnega *ego-telesa*, za katerega smo dejali, da je vselej svetni nosilec čistega jaza. Prav v svojem telesu namreč vseskozi občutim *kinesteze*, ki združene v *kinestetično polje* sintetizirajoči zavesti dostavljajo podatke o *prostorskem gibanju* telesa. Ker je *život* neločljiv od pozicije *ega*, nam tako hkrati služi kot *ničelna točka* vseh orientacij v *horizontu sveta*. Je zmeraj »tu« in je kot tak že od nekdaj absolutno prisoten pri slehernem izkustvu prostorskiosti sveta ter za razliko od ostalih *svetnih reči* »njegova prisotnost ne more nikoli preiti v popolno odsotnost.«²⁵ (Hrovat, 2005: 26) Če smo torej povsem natančni, *život* vseskozi ohranja svojo *ego-točko* znotraj zaznavnega polja. Četudi opravljamo kinestezo hoje, se pravi, da v svojem zmorenju občutimo »jaz hodim« v določeno smer, se *podobe* našega telesa v *vidnem polju* ne oddaljujejo, temveč se oddaljujejo *podobe* svetnih reči, oziroma »Ego se v slehernem gibanju ne oddaljuje. Život se giba, vendar tako, da se ne 'oddaljuje' od samega sebe: njegove podobe se ne spreminjajo v smislu 'oddaljevanja'.« (Husserl, 1998b: 242) Konstitucija gibanja v prostoru tako ob orientacijski ničelni poziciji *ego-telesa* v celoti pade na sintetiziranje *podob* zaznavnega polja ob sočasnih občutjih *kinestez*. Husserl tu nadalje govori o *pasivnem* in *aktivnem gibanju* (ang. *locomotion*), pri čemer *aktivno gibanje* zaznamuje lastna *kinesteza* »jaz se gibam«, ob kateri zavest spremembo *podob* svetnih reči sintetizira v spremembo lastne pozicije v razmerju do njih in posledično v lastno gibanje, *pasivno gibanje* pa je doživljeno

²³ Husserl, E. (1998b): *Thing and Space: Lectures of 1907*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, str. 216.

²⁴ Podrobnejše analize so zainteresiranemu bralcu na voljo v Husserlovih predavanjih iz poletnega semestra 1907 *Stvar in prostor*.

²⁵ Kakor pomenljivo pravi Waldenfels: »Lahko pozabim svoje rokavice, ne morem pa svojih rok«. (Waldenfels v Hrovat, 2005: 26)

ob *kinestezi* »jaz sem giban«, s katero občutim kinestetsko mirovanje lastnega telesa, a se obenem vendarle izmenjujejo *podobe* v zaznavnem polju, ki jih zavest na podlagi neprostovoljnega gibanja izgotavlja kot spremembo lastne lokacije znotraj horizonta sveta. Da bi si lažje predstavljali *pasivno* in *aktivno gibanje* lastnega telesa ter spremembo v zaznavnem polju, Husserl poda primer srečanja s premikajočim se železniškim vagonom: »Skočim vanj: ‘vse se giba’, ‘sam mirujem’. Skočim iz njega: vagon se giba med gibajočimi ali mirujočimi rečmi. Stečem za njim: [vagon] je mirujoč.« (ibid.: 341) Občutja *kinestez* ter neodpravljalnost *životnosti* potemtakem postanejo nosilci transcendentalne konstitucije *prostorskih gibanj* v horizontalni strukturi sveta.

Poleg vseh, že omenjenih vlog *lastne telesnosti* pri konstituciji *prostorskega izkustva* ter hkrati s tem že tudi izvornega *fenomena prostora*, pa moramo v končni fazi *životu* pripisati tudi morebiti njegovo najpomembnejšo vlogo znotraj *transcendentalne konstitucije*, in sicer, da ima kot v transcendenco postavljeno *ego-telo* konstitutivno funkcijo dostopa do izkustva *alter ega* oziroma intersubjektivne skupnosti človeštva, brez katere bi *transcendentalni jaz* ostal v solipsizmu lastne *imanence* ter po njem postavljene *prvoredne transcendence* sveta. Sleherni transcendentalna konstitucija namreč vse dotlej, dokler v izkustvu nimamo evidentno dane *aprezentacije* sobivajočega človeštva oziroma *intersubjektivne skupnosti*, ostaja znotraj subjektivne sfere svojkega in lahko svojo *objektivno* veljavo zadobi šele v skupnem izkustvu množice meni podobnih *alter egov*, s katerimi se združujem v pojmu *človeštva*. Ne da bi na tem mestu izpeljevali podrobnejšo analizo problema Husserlove zastavitve *intersubjektivnosti*²⁶, pa moramo poudariti, da konstitucijo *intersubjektivne skupnosti* v okviru transcendentalno fenomenološke filozofije pogojuje prav *fenomen života*, moje lastne telesnosti, s katerim v transcendenci sveta šele odkrijem nekaj meni podobnega, a vseeno ne identičnega, nekaj, kar stoji v modusu »tam« napram mojemu centralnemu »tu«, a mi je vseeno na nek način že znano. Nekaj, kar se giba na meni lasten način in mi je po videzu podobno, kar se *asociativno pari* z mojim lastnim *životom*, a vendar ni moj *život*. Ko tako opazujem to *podobo tujega*, pa vendarle meni podobnega, na podlagi *aprezentacije* naknadno že spoznam, da gre za *alter ego*, ki se ga zavem, kakor zapiše Husserl v *Kartezijanskih meditacijah*, na opisani način:

Jaz sem telesno tu kot središče okoli mene orientiranega prvorednega sveta. S tem ima vsa moja prvoredna svojskost kot monada strukturo tega »tu«, ne pa vsebine kakega poljubnega ali določenega *tam*, vsebine, ki se menjava v modusu kakega njenega *morem, delam*. Eno in drugo se izključuje in ne more biti hkratno. Ker pa se tuje telo v svojem »tam« asociativno pari z mojim telesom v njegovem »tu« in postane, ker je zaznavno dano, jedro aprezentacije, jedro izkustva nekega koesistentnega ega, mora biti le-ta vsemu poteku asociacije, ki konstituira njegov

²⁶ O pomenu intersubjektivnosti pri Husserlu glej npr. peto poglavje *Kartezijanskih meditacij* (Husserl, 1975: 126–75) ali krajšo interpretacijo v Lozarjevem članku *Husserlovo kartezijanstvo* (Lozar M., 2012: 134–38).

smisel, nujno ustrezno sopodan kot sedaj koeksistentni ego v modusu »tam« (*kot če bi bil jaz tam*).²⁷

In ker je konstitucija *intersubjektivnosti* pogoj možnosti samoobjektivacije ali še drugače, ker »konstitucija istovetnosti jaza kot apodiktična evidenca prve objektivnosti ego sum, samoobjektivacija sebe in intencionalnih predmetov v subjektiviteti ni možna pred intersubjektiviteto« (Lozar M., 2012: 138), konec koncev *fenomen prostora* ne more postati objektiviziran, dokler v svoji *prvoredni* sferi ne zaznam izkustva meni podobne telesnosti ter obenem to telo ne *aprezentiram* v koeksistenco v objektivnem svetu sobivajočega *alter ega*. Povedano drugače, zgolj na podlagi preddanostnih struktur *življenjskega sveta*, na katere se nanaša prvoredna transcendentalna konstitucija, lahko *čisti jaz* konstituira objektivni svet *intersubjektivne skupnosti*, ki nato v prečenju lastne zgodovinskosti, izraščajoča se iz topološkega prostora *naravne naravnosti*, svetu naknadno podtakne *idejno obleko* matematično-fizikalne objektivnosti in hkrati pozabi, da se mora vsako resnično spoznanje potrjevati v *izvorni evidenci* doživljajev *transcendentalne subjektivitete* kot subjektivno-objektivna intencionalna korelacija *noesis* in *noema*.

III ZEMLJA KOT PRABARKA PROSTORSKEGA IZKUSTVA

Razkol med subjektiviteto apodiktične prostorske strukture *transcendentalne zavesti* ter »objektivno« prostorsko substanco novoveške *znanstvene naravnosti* vse od Galilejeve prenovitve ideje univerzalne znanosti naprej tako v poslednji konsekvenci kulminira v podvojitve *prostorske biti* in znotraj Husserlove zastavitve *transcendentalno fenomenološke filozofije* slednjič najde svojo pomiritev šele v mišljenju naravne naravnosti povprečnega človeškega bivanja v okviru *življenjskosvetnih* struktur, ki s stališča izkustva predhaja tako znanstveno kot transcendentalno zavest, kolikor se, rečeno v Heideggerjevem jeziku, *tubit* (človek) povprečno že vselej nahaja vržena v *okolni svet* znotraj svetno srečljivega in se iz te vrženosti v svet že tudi razume. Svet *naravne naravnosti* je namreč za nas že vselej *pričujoč*, je neposredno v moji izkušnji in se nam odpira kot *svet dokse*, v katerem so *mi* »[p]rek gledanja, dotikanja, poslušanja itd. [...] telesne stvari v kateri koli prostorski porazdelitvi na različne načine čutnega zaznavanja *'kratkotamo tu'* v besednem ali prenesenem smislu, ne glede na to, ali sem posebno pozoren nanje in se z njimi ukvarjam raziskujoče, razmišljujoče, čuteče, volitivno ali ne.« (Husserl, 1997: 87) Da je ta svet »produkt« moje *konstitutivne geneze*, je vselej šele naknadna *evidenca* refleksijske zaobrnitve k samim doživljajem *fenomenološke naravnosti* znotraj Husserlovega metodološkega reduciranja sleherne *bitne gotovosti* v fenomenološko *epohé*. In če je nadalje svet naravne naravnosti v primerjavi s parcialnimi svetovi posameznih znanosti, ki so za nas »*tu*« zgolj dokler ostajamo v okvirih idej posameznih znanosti, svet, v katerem »naravno živimo« in je kot tak

²⁷ Husserl, E. (1975): *Kartezijanske meditacije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 150.

»zame vedno pričujoč«, mora biti prav *svet naravne naravnosti* področje *izkustva prostorsosti*, na katerem je sploh šele možna postavitev *ideje* prostora *univerzalne znano- sti*, ki pa z Galilejevo določitvijo preneha biti izenačljiva s prostorsostjo doksične *naravne naravnosti*. Na tem mestu se nam v obravnavo razjasnitve nasprotja izkustva prostorsosti med obema naravnostma ponuja Husserlov fragment iz leta 1934 z arhivsko oznako D 17/1 – 22 in naslovom *Temeljne raziskave k fenomenološkemu izvo- ru prostorsosti narave*²⁸.

Čeprav je sam tekst nedokončan in je kot tak »primer neskončno odvijajočih se Husserlovih analiz« (Tonkli-Komel, 2005: 53), lahko v njem zasledimo poskus mi- šljenja izvorne *življenjskosvetne* prostorsosti *naravne naravnosti*, na podlagi kate- re se moderni *znanstveni zavesti* v obravnavo sploh lahko ponuja nekaj takega, kot je neskončna nasebnost substancializirane *res extensa*. Šele fenomenološka *vrnitev k stvarjem samim*²⁹ namreč omogoča obravnavo sveta kot *horizontalne odprtosti*, v ka- teri se nam kot *ὄρχή* prostorskega izkustva ponuja tematizacija *zemeljskosti* kot ne- spremljive konstante vsakršne *prostorske konstitucije*, kolikor sleherno izkustvo prostorsosti potrebuje svoja *tla*.

V osnovi je po Husserlu potrebno razlikovati med »svetom v odprtosti okolnega sveta« ter »svetom v miselno postavljeni neskončnosti« (Husserl v Tonkli-Komel, 2005: 53), saj zaznava prvega šele naknadno omogoča mišljenje drugega. Pri tem je sama odprtost dana kot implicitno oblikovani horizont, ki na podlagi sinteze aktu- alno danega izkustvenega polja proizvaja »idejo Nemčije, Nemčije znotraj meja Evrope in privede do ideje Evrope itd. – konec koncev do zemlje.« (Husserl, 1981: 222) Zemlja tako postane *idealna* tvorba, zgrajena v *sintetični enotnosti* posameznih intersubjektivnih izkustev, pri čemer pa je treba nadalje razlikovati med »nazorno- tvornim horizonta izgotovljene 'predstave sveta' [in] potjo nadaljnje konstitucije predstave sveta iz neke izgotovljene predstave sveta, npr. okolnega sveta črnca ali Grka nasproti kopernikanskemu, naravoslovnemu svetu novega veka« (Husserl v Tonkli-Komel, 2005: 53). Medtem ko se prva, že izgotovljena »predstava sveta« navezuje na *življenjskosvetne* invariantne strukture *pasivne konstitucije*, pa nadaljnja konstitucija oblikuje posamezne relativne *okolne svetove* različnih intersubjektivnih skupnosti, ki imajo skupno podlago v *apriorni strukturi življenjskega sveta* in med katere končno spada tudi *novoveška* kopernikanska predstava neskončnega vesoljne- ga prostora:

²⁸ Tekst je bil prvič objavljen leta 1940 v zborniku *Philosophical Essays in Memory of Edmund Husserl* in se v izvorniku imenuje *Grundlegende Untersuchungen zum phänomenologischen Ursprung der Räumlichkeit der Natur*, v angleškem prevodu pa *Foundational Investigations of the Phenomenological Origin of the Spatiality of Nature*. Slovenski prevod dolgujem Andriini Tonkli-Komel (Tonkli-Komel, 2005: 52).

²⁹ O pomenu vračanja k stvarjem samim med drugim spregovori Merleau-Ponty, in sicer zapiše, da povratek k stvarjem samim »pomeni vračanje v svet pred spoznanjem, o katerem pa spoznanje ves čas *govori* in v primerjavi s katerim je vsaka znanstvena določitev abstraktna, znakovna in odvisna, kakršna je tudi geografija v primerjavi s pokrajino, kjer smo se najprej naučili, kaj je gozd, travnik ali reka« (Merleau-Ponty, 2006: 11)

Mi, kopernikanci, mi, ljudje novega veka pravimo: Zemlja ni 'cela narava', je ena izmed zvezd v neskončnem prostoru. Zemlja je kroglasto telo, sicer ne naenkrat in od enega zaznavno v svoji celoti, pač pa v primordialni sintezi kot enotnost drugo na drugo navezujočih se posameznih izkustev. Vendar telo! Čeravno za nas predstavlja izkustvena tla za vsa telesa v izkustveni genezi naše predstave sveta. Ta 'tla' prvotno niso izkušena kot telo, v višji stopnji konstitucije sveta iz izkustva postanejo tla-telo (Boden-Körper), in to odpravi njihovo izvorno tla-obliko (Boden-Form).³⁰

Kopernikanski pogled je za Husserla problematičen, sama problematičnost pa se razrašča iz mišljenja zemlje kot *tla-telesa* v kontrastu do izvorne *tla-oblike*. Kolikor zemljo izkušamo kot telo med vsemi vesoljnimi telesi, posledično *relativiziramo* sleherni evidenco izkustva gibanja, saj se v izvornem doživljanju *zemeljskosti* »[g]ibanje dogaja na ali po zemlji, proč od nje ali izven nje. Ustrezno z njeno izvorno idejo, se zemlja niti ne giba niti ne miruje; šele v relaciji do nje zadobita gibanje in mirovanje svoj smisel gibanja in mirovanja.« (Husserl, 1981: 223) Vsaka *transcendentalna konstitucija prostorski* namreč sloni na zaznavi gibanja in mirovanja, le-ta pa nadalje potrebuje svoja *tla* v izkustvenem polju, to je točko primerjave, izkušeno kot nespremenljivo danost v razmerju do ostalih *teles*, ki na ta način zagotavlja evidenco izkustva tako gibanja kot tudi mirovanja in posledično zagotavlja konstituirano sintetično enotnost *aperceptije celotne prostorski sveta*. Izkustvo zemlje kot *tla-telesa* potemtakem ni izenačljivo z izkustvom zemlje kot *tla-oblike*, saj mora prvo izkustvo nujno temeljiti na drugem, se pravi vsakršno izkušanje *telesnosti* na izkušanju *tla-oblike*, kolikor vsakemu telesu pripadata lastnosti gibanja ali mirovanja, gibanje ali mirovanje pa vselej potrebujeta svoja tla; in ta tla v našem izkustvu predstavlja prav *zemeljskost*. *Zemeljska tla* zato »v izvornem smislu niso izkušena kot telo. To velja tudi, ko se denimo, vozim v avtu; v tem primeru je avto tla-telo in je izkušen kot mirujoč: Če pogledam ven, vidim, da se giblje, čeprav se pravzaprav giblje pokrajina. Vse to pa je vselej relativno glede na zemljo kot tla.« (Tonkli-Komel, 2005: 54) Skratka, vsak del zemlje se lahko giblje, »zemlja kot izkustvena celota pa ne. Zemlja je celota, katere deli so telesa, vendar kot celota ni telo.« (*ibid.*: 55) To velja tudi v primeru, ko se postavimo v vlogo astronava in se dvignemo iznad zemlje v zemeljsko orbito, kjer se nam zemlja izkustveno daje kot *kroglasto telo*. »Vendar [tudi tu] po Husserlu še vedno potrebujem tla, tla-telo, ki je nazadnje relativno na zemljo kot tla.« (*ibid.*)

Izkustvo *zemeljskosti* kot *tla-oblike* je torej neodpravljivo od naše pozicije *transcendentalnega ega*, ki ima zgodovinsko svoj *pradomači kraj* na zemlji, na podlagi katere že tudi razume vsakršno *prostorsko gibanje* in *mirovanje*. Vsak ego ima namreč svojo lastno zgodovinskost, v kateri *domuje*. Če bi bil na primer rojen na barki in bi na njej od nekdaj odraščal, moja *barka* ne bi imela smisla plovila v relaciji do zemlje, temveč bi bila barka moj *domači kraj*, moja »zemlja«. Vendar, kolikor sem rojen v

³⁰ Husserl v Tonkli-Komel, A. (2005): "Prekrat kopernikanskega nauka" pri Edmundu Husserlu." V: *Phainomena: glasilo Fenomenološkega društva v Ljubljani*. Let. 14, št. 51/52. Ljubljana: Fenomenološko društvo, str. 53.

človeštvo in kolikor moji predniki niso od nekdaj *domovali* na barki, temveč je bar-ka postala moj *domači kraj* šele z zamenjavo *domovanja*, moramo *pradomači kraj* iskati v prečenju zgodovine, in tako se nam kot poslednji izvor *domovanja* človeštva ponujajo zemeljska tla, na katerih poteka vsakokratna izkušnja *prostorski*. V tem smislu Husserl primerja izkustvo *zemeljski* z izkustvom *životnosti*:

Zemlja ne more izgubiti svojega smisla kot 'pradomači kraj' (*Urheimstätte*), kot *barka* sveta, tako kot moje živo telo ne more izgubiti svojega povsem enkratnega bitnega smisla kot pratelesnost (*Urleib*), od katerega sleherno živo telo izpeljuje/izvaja del svojega bitnega smisla in kot mi ljudje v našem bitnem smislu predhodimo živalim itn. ... Na tem, na tej konstitutivni digniteti ali redu ne morejo nič spremeniti vsa nujno sokonstituirajoča poistovetenja (homogenizacije) med živim telesom in telesom človeškosti kot živalske vrste med živalskimi vrstami in naposled zemlje kot svetnega telesa med svetnimi telesi ...³¹ (Husserl v Tonkli-Komel, 2005: 55–56)

Kako naj torej razumemo mišljenje *zemeljski*? Čeravno se na podlagi povedanega Husserlova tematizacija *zemeljski* namreč zdi popolna revolucija *kopernikanske predstave sveta*, na kar med drugim namiguje pripis na ovojnici, v kateri se obravnavani fragment nahaja – »Prevrat Kopernikove teorije v običajni interpretaciji predstave sveta« –, pa Husserlova namera v končni fazi ni in nikoli ni bila spodkopavanje pravice znanosti do mišljenja sveta v okviru *znanstvene naravnosti*, marveč gre prej za to, da v tematizaciji *zemeljski* znotraj apodiktične evidence *transcendentalne konstitucije* pokaže na življenjskosvetni okvir slehernega človeškega dogajanja in tako povrne status *resnice* običajnemu, *naravno naravnemu* pogledu na svet, ki vselej predhodi *znanstvenemu* postavljanju sveta kot iz *formulskega smisla* razraščajočega se glasnika *absolutne resnice*. Vsako spoznanje namreč potrebuje svojo konstitucijo, »ki je in je edina absolutna in zadnja nujnost« in iz katere je šele »treba končno določiti vse misljivosti konstituiranega sveta« (*ibid.*: 56). Če »[i] mamo samo eno človeštvo in eno zemljo«, bi bilo morda tako bolj smiselno Galilejev izrek *eppur si muove* preobrniti v vprašanje, ali se morda zemlja vendarle ne giblje, saj ni zemlja po svojem *transcendentalnem* smislu nič drugega kot »barka, ki šele omogoča smisel vsega gibanja in vsega mirovanja kot modusa nekega gibanja.« (*ibid.*) Pri tem pa »[n]jeno mirovanje [...] ni modus kakega gibanja.« (*ibid.*) In če gre znotraj *transcendentalne fenomenologije* vseskozi za *apodiktično gotovost spoznanja*, moramo slednjič tematizacijo *zemeljski* že razumeti kot Husserlov *transcendentalno epistemološki* odzven Aristotelove metafizične *bitne gotovosti* negibnega gibalca, kolikor je namreč zemlja za *transcendentalni jaz* nujno in že vselej *epistemološki temelj* vsakokratnega izkušanja prostora.

³¹ Husserl v Tonkli-Komel, A. (2005): "Prevrat kopernikanskega nauka pri Edmundu Husserlu." V: *Phänomena: glasilo Fenomenološkega društva v Ljubljani*. Let. 14, št. 51/52. Ljubljana: Fenomenološko društvo, str. 55–56

::LITERATURA

- Günzel, S. (2009): "Fenomenologija prostorskiosti: topologija." V: *Phainomena: glasilo Fenomenološkega društva v Ljubljani*. Let. 18, št. 70/71. Ljubljana: Fenomenološko društvo. Str. 27–45.
- Hribar, T. (1993): *Fenomenologija. Knj. 1, [Brentano, Husserl, Heidegger]*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Hrovat, J. (2005): "Arheologija biti: telesnost med subjektiviteto in objektiviteto." V: *Phainomena: glasilo Fenomenološkega društva v Ljubljani*. Let. 14, št. 51/52. Ljubljana: Fenomenološko društvo. Str. 23–48.
- Hrovat, J. (2008): "Svet kot filozofski problem: Poskus tematizacije in z njo povezani problemi." V: *Phainomena: glasilo Fenomenološkega društva v Ljubljani*. Let. 17, št. 64/65. Ljubljana: Fenomenološko društvo. Str. 197–213.
- Husserl, E. (1975): *Kartezijanske meditacije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Husserl, E. (1981): "Fundamental Investigations of the Phenomenological Origin of the Spatiality of Nature." V: *Shorter works*. Notre Dame: University of Notre Dame Press. Str. 222–233.
- Husserl, E. (1997): *Ideje za čisto fenomenologijo in fenomenološko filozofijo*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Husserl, E. (1998a): "Vprašanje po izvoru geometrije kot intencionalno-zgodovinski problem." V: *Problemi: revija za kulturo in družbena vprašanja*. Let. 36, št. 1/2. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo. Str. 7–29.
- Husserl, E. (1998b): *Thing and Space: Lectures of 1907*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Husserl, E. (2005): *Kriza evropskih znanosti in transcendentalna fenomenologija*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Lozar M., J. (2012): »Husserlovo kartezijanstvo.« V: *Anthropos: časopis za psihologijo in filozofijo ter za sodelovanje humanističnih ved*. Let. 44, št. 1/2. Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije: Slovensko filozofsko društvo. Str. 121–139.
- Lozar M., J. (2014): »Boredom with Husserl and beyond.« V: *Prolegomena: časopis za filozofiju*. 13/1. Zagreb: Udruga za promicanje filozofije. Str. 107–121.
- Merleau-Ponty, M. (2006): *Fenomenologija zaznave*. Ljubljana: Študentska založba.
- Rizzo, G. (2011): *Philosophical exercises. Inquiries into Phenomenology and Philosophy of Language*. Università del Salento. E-knjiga, dostopna na strani: <http://siba-ese.unisalento.it/index.php/philosexerc/article/view/11358/10421> (9. marec 2014).
- Tonkli-Komel, A. (1997): *Med kritiko in krizo: k Husserlovemu zasnutju filozofije kot stroge znanosti*. Ljubljana: Nova revija.
- Tonkli-Komel, A. (2005): " 'Prevrat kopernikanskega nauka' pri Edmundu Husserlu." V: *Phainomena: glasilo Fenomenološkega društva v Ljubljani*. Let. 14, št. 51/52. Ljubljana: Fenomenološko društvo. Str. 49–58.